

УДК 378

Марушкевич А.А. °

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, факультет психології, доктор педагогічних наук, професор

ПІДГОТОВКА ФАХІВЦІВ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО РІВНЯ У ВНЗ УКРАЇНИ

У статті розглядаються окремі питання щодо підготовки фахівців конкурентоспроможного рівня у вищих навчальних закладах України. Звертається увага на показники охоплення молоді вищою освітою, напрями міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів, забезпечення якості навчання та викладання у них, підходи до формування національних та міжнародних рейтингів ВНЗ.

Ключові слова: вища освіта, оптимізація, модернізація, міжнародне співробітництво, рейтинги

В статье рассматриваются отдельные вопросы подготовки специалистов конкурентоспособного уровня высшими учебными заведениями Украины. Обращается внимание на показатели получения молодёжью высшего образования, направления международного сотрудничества высших учебных заведений, обеспечение качества обучения и преподавания в них, подходы к формированию национальных и международных рейтингов ВУЗов.

Ключевые слова: высшее образование, оптимизация, модернизация, международное сотрудничество, рейтинги

Some issues concerning preparation of competitive specialists in higher educational institutions of Ukraine have been considered. Attention has been paid to rates of youth involving in higher education, directions of international cooperation of higher educational institutions, quality of teaching and learning, approaches to the formation of national and international university ranking.

Keywords: higher education, optimization, modernization, international cooperation, ratings

Актуальність проблеми. Освіта й цивілізаційні процеси перебувають на сьогодні у тісному взаємозв'язку. Протягом останніх десятиріч це спричинило багато змін у її сфері, які потребують осмислення. У першу чергу маємо на увазі ті з них, що відбувалися через використання сучасних інноваційних технологій у системі викладання навчальних дисциплін та діагностування компетентності науково-педагогічних працівників ВНЗ, якісного рівня знань студентів. Реформи, спрямовані на узгодження сучасних потреб суспільства зі змінами в освітній галузі, стали значущими у розвитку системи освіти в Україні. Особливе місце відведене її

° © Марушкевич А.А., 2015 р.

модернізації за рахунок розширення доступності і поліпшення якості знань, розвитку творчих здібностей педагогів та молоді.

Освітняни переконані в тому, що українська система освіти може змінитися, не змінюючи кардинально організаційних засад навчального процесу, зберігши притаманні їй особливості, але увібравши все краще з зарубіжного досвіду. У ній здійснюються перетворення, які відповідають умовам входження до єдиного європейського освітнього простору, зокрема: коригується перелік напрямів і спеціальностей; узгоджуються з європейськими вітчизняні державні стандарти вищої освіти; розвивається модульно-рейтингова система оцінювання знань, умінь студентів на базі вітчизняної і загальноєвропейської шкали оцінок, активно впроваджуються інноваційні технології навчання тощо.

Зважаючи на те, що нинішнє українське суспільство зазнає глобальних перетворень, направлених на подолання кризи в економічній, культурній, політичній та інших сферах буття, освітня система залишається головним суспільним інститутом, який створює підґрунтя для формування національної самосвідомості юнаків і дівчат, народу в цілому. Виходячи з цього, важливо орієнтуватись на принципи демократизації, гуманітаризації, гуманізації навчального процесу, якими вона керується. Реформування вищої освіти в Україні спрямоване на професійне становлення і особистісне зростання майбутнього висококваліфікованого фахівця, що є одним із непростих завдань сучасного освітнього процесу, який має забезпечити багатосторонній розвиток тих молодих людей, які вчаться, розвиваючи та удосконалюючи не лише їх професійні якості, знання, уміння та навички, а й формуючи важливі суспільні риси.

Мета публікації – висвітлити актуальні питання підготовки фахівців конкурентоспроможного рівня у ВНЗ України. **Завдання** – довести значущість якісних змін у сфері вищої освіти для підготовки у ВНЗ України фахівців конкурентоспроможного рівня.

У працях відомих українських учених знаходимо обнадійливі думки щодо розвитку освіти в нашій державі. Теза про те, що « ... система освіти вакцинована інноваціями, спроможністю до реформування, гарантуватиме широкий вибір можливостей для здобуття знань, надання кожному змоги щоденно реалізувати себе, також – усвідомлювати свою власну відповідальність за наполегливе самовдосконалення та безперервне ствердження себе фахівцем конкурентоспроможного рівня» доводить бачення її автором очікуваного майбутнього здобувачів вищої освіти [10, с.389]. На їх затребуваність у професійній сфері впливатиме « ... її адаптація до загальноєвропейських освітніх принципів, форм та механізмів» [6, с. 95].

Активна робота науково-педагогічних працівників впливає на зростання показників охоплення молоді вищою освітою, адже юнаки та дівчата розуміють: « ... народжувати оригінальні ідеї та шукати шляхи їх практичної реалізації можна лише на високій підставі Фундаментальних знань» [10, с.395]. За інформацією Інституту демографії та соціальних

досліджень ім. М. В. Птухи НАН України, частка молоді, яка здобуває вищу освіту у віковій групі 18–23 роки зросла у 2012 р. із 45,6% у 2000 р. до 58,0%, а у віковій групі 20–24 роки вона збільшилась з 53,8% у 2000 р. до 64,1% у 2012 р. [6, с. 100-101]. У Національній доповіді «Цілі розвитку тисячоліття» зазначені критерії встановлення показників рівня охоплення населення України вищою освітою. У 2013 р. згідно із ними встановлено: вищою освітою охопленні особи віком від 17 до 22 років (46,1%)[9]. Велике значення у підготовці молоді до навчання у ВНЗ має Мала академія наук України (МАН), у якій забезпечується її інтелектуальний розвиток та професійне самовизначення, ведеться науково-дослідницька робота [6, с.104]. У ВНЗ в основу конкурсного відбору абітурієнтів покладено підхід, який базується на виявленні інтелектуального та мотиваційного факторів їх готовності до навчання.

На сьогоднішньому етапі розвитку українського суспільства керівництвом держави приділяється значна увага проблемі якості вищої освіти, взято курс на оптимізацію протягом 2001-2015 років процесу модернізації освітньої галузі. Для кращого усвідомлення вказаного, маємо пригадати сутність понять «оптимізація», яке походить від «... лат. *optimus* – найкращий» і означає «процес надання будь-чому найвигодніших характеристик, співвідношень...»[5, с.483] та «модернізація», яке має французьке походження «*modernisation* - оновлення» і тлумачиться як «... оновлення, удосконалення, надання будь-чому сучасного вигляду, переробка відповідно до сучасних вимог ...» [5, с. 443]. Їх досить часто доводиться чути та промовляти при спілкуванні з молоддю так само як і поняття «інтеграція», в перекладі з «лат. *integratio* – поповнення, відновлення» та в поясненні «... об'єднання в ціле будь-яких окремих частин» [5, с. 286-287]. У наш час спрямування на інтеграцію освітніх систем країн, що об'єднують свої зусилля для створення єдиного освітнього простору, передбачає взаємозбагачення діяльності вищих навчальних закладів. Це проявляється у впровадженні нових технологій підготовки фахівців певної галузі, формуванні у студентів специфічних психологічних якостей, професійних здібностей та соціально необхідних рис характеру, здатності до самостійної, творчої діяльності. Особливе значення у протіканні цих процесів має врахування у змісті вищої освіти як системі знань, умінь і навичок, професійних, світоглядних і громадянських якостей особистості перспектив розвитку суспільства, науки, техніки, культури та мистецтва.

Не можливо залишити поза увагою того факту, що в Україні зросла кількість молодих людей, які здобувають вищу освіту за кордоном. Це спонукало ВНЗ до ведення міжнародного співробітництва з навчальними закладами та освітніми установами інших держав. Слідуючи Закону України «Про вищу освіту» виокремлюємо найсуттєвіші напрями міжнародного співробітництва вищих навчальних закладів:

- участь у програмах двостороннього та багатостороннього міждержавного і міжуніверситетського обміну студентами, аспірантами,

докторантами, педагогічними, науково-педагогічними та науковими працівниками;

- проведення спільних наукових досліджень;
- організація міжнародних конференцій, симпозіумів, конгресів;
- спільна видавнича діяльність;
- надання послуг, пов'язаних із здобуттям вищої та післядипломної освіти іноземним громадянам в Україні;
- відрядження за кордон педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників для педагогічної, науково-педагогічної та наукової роботи відповідно до міжнародних договорів України;
- залучення педагогічних, науково-педагогічних та наукових працівників іноземних вищих навчальних закладів для участі в педагогічній, науково-педагогічній та науковій роботі у вищих навчальних закладах України;
- сприяння академічній мобільності наукових, науково-педагогічних працівників та осіб, які навчаються тощо[2].

Міжнародне співробітництво у галузі вищої освіти має всі можливості розвиватися у майбутньому. Цьому сприяють численні фонди, служби, фундації, зокрема: Німецька служба академічного обміну (ДААД), Стипендіальний фонд вільної землі Баварія (BAYHOST), Австрійська служба академічного обміну (ЦАД), Швейцарський конфедеративний фонд, шведська фундація «Шведський інститут», Нідерландський фонд НУФФІК (NUFFIC) та ін. [6, с. 102].

У Декларації Болонського Стратегічного Форуму 2009 р. відображена позиція європейських країн щодо вищої освіти і вказано, що в її основі лежить безперервне навчання впродовж життя, справедливий (рівний) доступ до навчання [1]. Зі змісту цього документа можна зрозуміти, що сутність принципу «рівного» доступу до освіти розглядається з точки зору соціальної справедливості [6, с. 106].

Згідно зі Стратегією розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 р., забезпечення доступної освіти передбачається здійснювати шляхом її безперервності; формування державного замовлення згідно з потребами ринку праці; налагодження співпраці роботодавців і навчальних закладів для стажування студентської та учнівської молоді, укладення договорів про працевлаштування випускників на перше робоче місце; налагодження співпраці роботодавців і навчальних закладів у сегменті формування навчальних програм, програм стажування та проходження навчальної практики, залучення роботодавців до планування навчального процесу [7, с.105].

Прагнення молоді до оволодіння вищою освітою спонукає ВНЗ до підвищення її якості, ефективного забезпечення відповідних рівнів підготовки майбутніх фахівців. Нагадаємо, що: перший (бакалаврський) рівень відповідає шостому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття теоретичних знань та практичних умінь і навичок, достатніх для успішного виконання професійних обов'язків; другий

(магістерський) рівень відповідає сьомому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою поглиблених теоретичних та/або практичних знань, умінь, навичок за обраною спеціальністю (чи спеціалізацією), загальних засад методології наукової та/або професійної діяльності, інших компетентностей, достатніх для ефективного виконання завдань інноваційного характеру відповідного рівня професійної діяльності; третій (освітньо-науковий) рівень відповідає восьмому кваліфікаційному рівню Національної рамки кваліфікацій і передбачає здобуття особою теоретичних знань, умінь, навичок та інших компетентностей, достатніх для продукування нових ідей, розв'язання комплексних проблем у галузі професійної та/або дослідницько-інноваційної діяльності, оволодіння методологією наукової та педагогічної діяльності, проведення власного наукового дослідження [2]. Безперечно, конкурентоздатним буде той фахівець, який «підготовлений за умови, коли його навчання здійснюється на основі фундаментальних досягнень науки, освоєних власними дослідницькими зусиллями, й поєднується з практичною участю в системі сучасного виробництва» [3, с.60].

Створенню умов для отримання якісної вищої освіти сприяє розвиток сучасних інноваційних технологій, інтелектуалізація праці. Адаптація до вимог ринкової економіки створює необхідність розробки методологічних основ забезпечення якості вищої освіти, прогнозування підготовки фахівців. Сучасні українські вчені відзначають, що «...рівень конкурентоспроможності на ринку праці забезпечують такі здібності: високий рівень освіти, висока кваліфікація, володіння суміжними професіями; здатність до набуття та освоєння нових знань, техніки, технологій; ініціативність, високі ділові якості, винахідливість; трудова дисциплінованість» [8, с.258]. Проте неможливо не погодитись з думкою, що орієнтація на ринок праці «витісняє з освітнянської сфери розуміння унікальності особистості, її високого призначення, роль таланту й обдарованості. Освіта стає знеособленою. Сенс і мета людського життя зводяться до затребуваності людини в конкретній економічній і політичній системі, що закономірно деформує педагогічні цілі, серед яких визначальними є соціальна адаптація і професіоналізація» [3, с.91].

Варто зазначити, що важливим інструментом визначення якості вищої освіти є формування національних та міжнародних рейтингів ВНЗ. Аналізуючи провідні міжнародні рейтингові системи вчені ввели поняття про їх основні характеристики. Враховуючи той факт, що різні рейтинги мають «певні характеристичні особливості» для об'єктивної їх характеристики доцільно користуватись такими термінами та визначеннями як диференціювальна здатність рейтингу, екстремальні параметри рейтингу, флуктуація рейтингу, перемішування рейтингу, спеціалізація рейтингу. Диференціювальна здатність рейтингу розглядається як «усереднена різниця в балах(100-бальної шкали) сусідніх за рейтингом закладів»; екстремальні параметри рейтингу це «невластиві за своїми вимогами значній частині провідних університетів» параметри; флуктуація рейтингу пояснюється як «кількість і частка змінених протягом року закладів у їх

загальному переліку»; перемішування рейтингу розуміється як «рівень кореляції переліків спільних закладів у рейтингу даного і попереднього років»; спеціалізація рейтингу – «аспектне відображення ним певних специфічних характеристик закладів»[3, с.223-224]. До основних показників цих рейтингів включено показник затребуваності випускників на ринку праці, що значною мірою залежить від активності центрів зайнятості, ініціювання ними укладання угод, домовленостей з організаціями роботодавців, профспілок, місцевими органами виконавчої влади, органами місцевого самоврядування, громадськими, благодійними організаціями тощо щодо організації та проведення в регіонах профорієнтаційної роботи з молоддю, щоб вона мала уявлення про майбутню реалізацію своїх фахових знань, умінь, навиків. Це презентації, акції, інтерактивні заходи, конкурси, форуми, «круглі столи» за участю представників різних професій, ветеранів праці, наставників тощо [6, с. 226].

Для успішної підготовки фахівців конкурентоспроможного рівня необхідно доповнити існуючі підходи щодо її забезпечення рефлексією в науково-методичному вимірі, яка сприятиме здійсненню моніторингу різних аспектів професійної підготовки студентів у конкретному ВНЗ, створюватиме зворотний зв'язок між учасниками освітнього процесу та роботодавцями.

У публікаціях представників науково-педагогічного складу спостерігаємо факт акцентування уваги на тому, що «... вища освіта все більше йде шляхом утилітарності, прагматичності, вузької спеціалізації»[4,с.481]. Звичайно, час покаже, чи є виправданим такий шлях. Єдино правильним залишається необхідність формування у молоді потрібних для майбутньої професії знань, умінь і навичок. У цьому аспекті вища освіта завжди обіймала провідне місце, залишаючи особливими складовими національну спрямованість, обізнаність з історією і традиціями рідного народу, осмислення і застосування в освітньому процесі найкращих здобутків вітчизняної педагогіки, що є тісно пов'язаним з особистістю викладача.

Виходячи з цього викладач має сприяти вирішенню суспільних проблем, доброзичливо ставитись до студентів, діяти справедливо і неупереджено, проявляти педагогічний такт, терпимість, вимогливість, бути здатним до співпереживання, креативності тощо. Для кожного викладача має бути важливою думка студентів про якість його роботи, оскільки вони звертають увагу на його навчальну діяльність, кваліфікованість і майстерність. Студенти, аналізуючи діяльність педагога, враховують стан опанування ним змісту навчальної дисципліни, методики її викладання, частоту висунування нових ідей, підходи до оцінювання якості знань тощо.

Висновок. Висвітлюючи актуальні питання підготовки фахівців конкурентоспроможного рівня у ВНЗ України ми дійшли **висновку:** навчання та виховання студентів, окреслення системи цінностей, що наповнюють життєвий смисл майбутніх спеціалістів і впливають на якість їх майбутньої професійної діяльності та розвиток стосунків у системі

професійної взаємодії, залежить від багатьох складових. Сучасні випускники вищих навчальних закладів мають бути орієнтованими на вимоги майбутніх роботодавців, правильно оцінювати події, що відбуваються у суспільстві, брати активну участь у громадському житті і розумітись у змісті швидкозмінної інформації, володіти знаннями і вміннями з обраного напрямку професійної діяльності тощо. Для них важливими є адаптація вищої освіти до загальноєвропейських вимог її забезпечення; інтеграція систем освіти різних країн для створення єдиного освітнього простору; міжнародне співробітництво ВНЗ; доступність та якість вищої освіти, рейтингування ВНЗ, яке допомагає у порівнянні ефективності їх функціонування.

Список використаних джерел

1. Декларація Болонського Стратегічного Форуму 2009 р. , 19 квіт. 2009 р., Лувен-ла-Ньов [Електронний ресурс] / Офіц. сайт Міністерства освіти і науки України. – Режим доступу: <http://www.mon.gov.ua/main.php?query=education/higher/>.
2. Закон України «Про вищу освіту» від 1 липня 2014 року № 1556-VII [Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. сайт. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.
3. Ідея університету: сучасний дискурс: монографія / Л.В.Губерський, В.Г. Кремень, С.В. Курбатов та ін. / за ред Л.В.Губерського, А.С. Філіпенка. – К.: ВПЦ «Київський університет», 2014. – С.367.
4. Романовський О.Г. Проблеми реалізації гуманітарних принципів у сучасній вищій освіті // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць: в 5т. – Т.4: Професійна освіта і освіта дорослих. – К.: К.: Педагогічна думка, 2012.- С. 477-484.
5. Словник іншомовних слів/ За ред.. чл.-кор. АНУРСР О.С.Мельничука. – Київ: Головна редакція УРЕ, 1977. – 776 с.
6. Стратегічні пріоритети молодіжної політики: освіта, зайнятість, житло: щоріч. доп. Президенту України, Верховній Раді України, Кабінету Міністрів України про становище молоді в Україні (за підсумками 2013 року) / М-во молоді та спорту України, Держ. ін-т сімейної та молодіжної політики ; [редкол.: Надтока Г.М., д. істор. н., гол. ред. колегії; Болтівець С.І., д. психол. н.; Рябенко В.О., к.філос. н.; Митрофанський С.В., Білий А.І., Галайко Б.М., канд. істор. н.]. – К., 2014. – 368 с.
7. Указ Президента України від 27 вересня 2013 р. № 532/2013 «Про Стратегію розвитку державної молодіжної політики на період до 2020 року»[Електронний ресурс] / Верховна Рада України. – Офіц. сайт. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/532/2013>
8. Управління соціальним та гуманітарним розвитком: навчальний посібник/авт. колектив В.А. Скуратівський, В.П.Трощинський, П.К. Ситник та ін.: у 2 ч. – К.: НАДУ, 2009. – Ч.1. – 456 с.
9. Цілі Розвитку Тисячоліття. Україна – 2010. Національна доповідь [Електронний ресурс]. – К., 2010. – 108 с. – Режим доступу: <http://www.undp.org.ua/files/ua52412MDGSUK-RAINE2010REP ukr.pdf>

10. Чембержі М.І Реформування освіти: ідеї та практичні шляхи // Педагогічна і психологічна науки в Україні: зб. наук. праць: в 5т. – Т.4: Професійна освіта і освіта дорослих. – К.: К.: Педагогічна думка, 2012.- С. 387-396.

Отримано 20.05.2015 р.

УДК 159.923.33

Михайленко Ю.С.°

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут післядипломної освіти, студентка

ВПЛИВ ТИПУ БАТЬКІВСЬКОЇ СІМ'Ї НА РІВЕНЬ САМОАКТУАЛІЗАЦІЇ ОСОБИСТОСТІ

Доведено важливість вивчення феномену самоактуалізації; виявлено наявність впливу типу батьківської сім'ї на рівень самоактуалізації особистості; проаналізовано особливості самоактуалізації осіб, вихованих у сім'ях різних типів; обґрунтовано необхідність пропаганди повної сім'ї як важливого чинника розвитку самоактуалізації особистості та психологічної підтримки неповної сім'ї.

Ключові слова: самоактуалізація особистості, батьківські сім'я, повна сім'я, неповна сім'я, самоприйняття, самоповага

Доказана важність изучения феномена самоактуализации; выявлено наличие влияния типа родительской семьи на уровень самоактуализации личности; проанализированы особенности самоактуализации лиц, воспитанных в семьях разных типов; обоснована необходимость пропаганды полной семьи как важного фактора развития самоактуализации личности и психологической поддержки неполной семьи.

Ключевые слова: самоактуализация личности, родительская семья, полная семья, неполная семья, самопринятие, самоуважение

The article proves the importance of studying the self-actualization phenomenon; it reveals the impact of the parental family type on the level of self-actualization; analyses the features of self-actualization of people brought up in families of different types; justifies a necessity of promotion of a two-parent family being an important factor of self-actualization, as well as psychological support of single-parent families.

° © Михайленко Ю.С., 2015 р.